

Universitatea Națională de Arte din București

Domeniul: Arte Vizuale

Teză de doctorat

Materiale și tehnici tradiționale în sculptura contemporană

Coordonator științific:

prof. univ. dr. Marilena Preda Sânc

Doctorand:

Petre Virgiliu Mogoșanu

2022

Cuprins

Introducere

Argument / 4

Metodologia cercetării / 6

Capitolul I

Considerații cu privire la sculptura începutului de secol XX / 7

I.1. A sculpta și a modela / 9

I.2. Colaj și asamblaj – practici artistice ale tridimensionalității / 13

I.3. Particularități ale curentului Futurist, Dadaist, Constructivist în sculptură / 16

I.3.a. Vladimir Tatlin – forme estetice cu caracter utilitar / 19

I.3.b. Alexander Archipenko – culoare și spiritualitate în sculptură / 21

I.3.c. Constantin Brâncuși – sinteza formei și perfecțiunea execuției / 23

Capitolul II

Materiale, tehnici și tehnologii în sculptură în prima parte a secolului XX / 28

II.1. Alberto Giacometti – paradigme ale realității în sculpturi cu caracter abstract și figurativ / 31

II.2. Isamu Noguchi – materialitate, spațialitate și atmosferă / 37

II.3. Barbara Hepworth – simbioza dintre temă, material și tehnica de lucru / 41

II.4. Henry Moore – o lume originală de forme concave și convexe / 46

II.5. Jean Arp – clasic și novator / 54

II.6. Arturo Martini – diversitate formală și de practici artistice / 58

Capitolul III

Diversificarea practicilor sculpturale în a doua parte a secolului XX / 61

III.1. Tony Cragg – hibridizarea materialelor / 63

III.2. Anish Kapoor – instalații *site-specific* / 73

III.3. Richard Serra – *environment site-specific* / 83

III.4. Anthony Gormley – corpul uman ca spațiu arhitectural / 88

III.5. Nam June Paik – artă și tehnologie / 93

III.6. Christo și Jeanne-Claude – lucrări monumentale de *Land Art* / 98

III.7. Kan Yasuda – minimalism și poetică Zen / 102

III.8. Jeff Koons – *high culture* și *low culture* în sculptură / 106

III.9. Maurizio Cattelan – sculptură și *performance* / 110

Capitolul IV

Sculptori români – modernitate și experiment / **116**

IV.1. Lemnul și piatra în opera sculptorului George Apostu / **118**

IV.2. Paul Neagu – Artă în Spațiul Public / *Public Art* / **123**

IV.3. Vlad Aurel – sculptură cu caracter sacru și social / **127**

IV.4. Darie Dup – obiect și *readymade* / **130**

IV.5. Elena Scutaru – intermedialitate și materiale neconvenționale / **133**

IV.6. Ștefan Crețu – sculptură cinetică / **137**

Capitolul V

Creația personală – sculptura un proces creativ complex / **140**

V.1. *Simpozionul Internațional de Sculptură Tuwaiq*, Riyadh 2020 / **142**

V.2. *Mosan Art Museum World Cultural Art Symposium*, 2019 / **149**

V.3. *Simpozionul Internațional de Sculptură Drumuri Brâncușiene*, Craiova, 2020 / **156**

V.4. *Simpozionul Internațional de Sculptură în deșert Silk Road Dream*, Minqin, 2020 / **159**

V.5. *Simpozionul Internațional de Sculptură Drumuri Brâncușiene*, Craiova, 2021 / **162**

V.6. *Simpozionul Internațional de Sculptură Soria*, 2021 / **166**

V.7. *Simpozionul Internațional de Sculptură în piatră vulcanică*, Belpasso, 2021 / **171**

Concluzii / **177**

Anexe

Anexa I – Tehnica punctatorului – Tehnica celor trei compase / **179**

Anexa II – Chestionar sculptori / **182**

Bibliografie

Volume / **191**

Cataloage și reviste / **195**

Website-uri / **197**

Lista de ilustrații / **200**

Rezumat / **216**

Summary / **221**

Riepilogo / **227**

Curriculum Vitae / **233**

Cuvinte cheie / **238**

Rezumat

Ca sculptor, încă de la începutul carierei mele artistice, am fost atras de calitățile materialelor, tehnici și practici artistice, de cercetarea și cunoașterea posibilităților oferite de acestea în realizarea unei lucrări de sculptură.

Sculptorul își imaginează, proiectează, modelează, descoperă forma în blocul de piatră, armonizează volumele și acordă o mare importanță suprafețelor care prin textură și cinetismul luminii întregesc lucrarea și potențează mesajul, trăirile, senzațiile conținute.

Lucrarea de doctorat *Materiale și tehnici tradiționale în sculptura contemporană* a pornit de la necesitatea de a studia relația complexă existentă, în realizarea unei sculpturi, dintre idee-material-tehnică (însemnând modalitățile de lucru și uneltele folosite) și amplasarea *in situ*, în cazul lucrărilor publice. În sculptura contemporană mulți artiști lucrează cu materiale tradiționale precum piatra, marmura, metalul și lemnul, utilizând formule experimentale și modalități de expresie artistică creative, relaționate conceptelor și practicilor artistice actuale. Artiștii depășesc granițele cunoscute, forțând calitățile materialelor, prin utilizarea unor noi tehnologii. Transfigurarea formei, prin remodelări și hibridizări successive și inovative, generează obiecte / instalații / *environment*-uri sculpturale de o mare varietate. Cercetarea de față pornește de la studiul întregului proces artistic în cazul realizării unei sculpturi *indoor* și a unei sculpturi *in situ*, așa cum sunt multe din lucrările de sculptură pe care le-am realizat și prezentat în cadrul unor expoziții, simpozioane naționale și internaționale.

Cercetarea teoretică este fundamentat pe scrieri de specialitate și practici artistice specifice domeniului sculpturii. În perioada studiilor doctorale am parcurs volume de specialitate, autobiografii, mărturisiri, interviuri, arhive *online* și *offline*, am vizitat muzee, expoziții, ateliere. Experiența personală m-a ajutat atât în analizarea unor opere realizate de sculptori consacrați cât și în conștientizarea modului personal de lucru. Lucrând am descoperit și aprofundat tehnici de sculptură. Experiența acumulată mi-a dat posibilitatea să gândesc lucrarea în ansamblu și detaliu, să experimentez și să înțeleg, compozițional, importanța fragmentului. Ca student la Carrara am lucrat într-un atelier de sculptură unde am făcut timp de șapte ani lucrări de restaurare pentru Domul din Milano. Am executat copii după sculpturi, basoreliefuri, piese de ornament și de arhitectură, lucrări complexe realizate din marmură de Candoglia. Am început să lucrez în marmură cioplind manual patru ani, fără să folosesc unelte electrice, în acest timp învățând și simțind proprietățile materialului, cum se taie, cum se modelează, cum sare în urma dălții, ce vibrație lasă dalta pe su-

prafață. În majoritatea lucrărilor urmăresc relația spațiu-timp-mișcare. Modelez forme simple, tensionate care devin adesea elemente ale unei instalații / ambient sculptural sau le extrag din blocuri masive de piatră, într-un proiect de sinteză, doar atât cât să sugereze mișcarea.

Lucrarea de doctorat *Materiale și tehnici tradiționale în sculptura contemporană* cuprinde o *Introducere*, ce include un *Argument* și *Metodologia cercetării*, cinci capitole intitulate: *Considerații cu privire la sculptura începutului de secol XX*; *Materiale, tehnici și tehnologii în sculptură în prima parte a secolului XX*; *Diversificarea practicilor sculpturale în a doua parte a secolului XX*; *Sculptori români – modernitate și experiment*; *Creația personală – sculptura un proces creativ complex*, *Concluzii*, *2 Anexe*, *Bibliografia*, *Lista ilustrațiilor*, *Rezumat*, *Curriculum Vitae*.

Primul capitol, *Considerații cu privire la sculptura începutului de secol XX*, conține trei subcapitole intitulate: *A sculpta și a modela*; *Colaj și asamblaj – practici artistice ale tridimensionalității*; *Particularități ale curentului futurist, dadaist, constructivist în sculptură* cu subsubcapitolele, studii de caz, dedicate sculptorilor Vladimir Tatlin, Alexander Archipenko și Constantin Brâncuși.

Primul capitol pornește de la definiții necesare pentru înțelegerea procesului artistic și prezintă noi modalități artistice de lucru în tridimensional ce apar în epoca modernă. De la *Manifesto tecnico della scultura futurista*, semnat de Umberto Boccioni la Roma în Mai 1911, la formele estetice cu caracter utilitar create de Vladimir Tatlin și la preocuparea pentru cromatică și dimensiunea spirituală în lucrările semnate de Alexander Archipenko am observat modalitățile prin care artiștii epocii moderne au depășit canoanele clasice diversificând practicile de lucru, experimentând. Am studiat opera sculpturală, capacitatea de sinteză a formei, perfecțiunea execuției și am înțeles profunzimea aforismelor maestrului Constantin Brâncuși. Am apreciat știința și experiența sa de sculptor care considera că „(..) tăierea directă este adevăratul drum către sculptură.”¹

Al doilea capitol, *Materiale, tehnici și tehnologii în sculptură în prima parte a secolului XX*, este alcătuit din șase subcapitole intitulate: *Alberto Giacometti – paradigme ale realității în sculpturi cu caracter abstract și figurativ*; *Isamu Noguchi – materialitate, spațialitate și atmosferă*; *Barbara Hepworth – simbioza dintre temă, material și tehnica de lucru*; *Henry Moore – o lume originală de forme concave și convexe*; *Jean Arp – clasic și novator*; *Arturo Martini – diversitate formală și de practici artistice*. Subcapitolele prezintă și analizează, din perspective multiple, opera unor reprezentanți importanți din arealul sculpturii, atât pentru originalitatea demersului artistic cât și pentru modalitățile de lucru. Am subliniat influența benefică a lui Constantin Brâncuși asupra lui Isamu Noguchi pe care l-a învățat să lucreze piatra și să-și aleagă cu grijă uneltele. Isamu Noguchi prin lucrările sale reconfigurează spațiul și crează atmosferă fiind un artist a cărui opera *in situ* se integrează în conceptual de *site-specific-art-work*. Barbara Hepworth încă din perioada de început a practicat o tehnică nouă pentru timpul său: a sculptat direct în materialul ales. În cazul

1 Carmen Gimenez și Matthew Gale, *Constantin Brâncuși – The essence of things*, editura Gardners Books, Eastbourne, 2003, p. 24.

sculptorului Henry Moore am remarcat inventivitatea cu care artistul integrează nervurile și porozitatea materialului pentru a sublinia forma dorită. Sculptorul Jean Arp cunoștea și stăpâna tehnicile de cioplire, modelare și finisare a marmurei și granitului, lucrările sale, adesea fiind sinteze ale viului, în armonie cu natura. Arturo Martini a lucrat în teracotă Maiolică, Piatră de Finale, de Vicența și rar bronz. Lucra cu degroșatori pe care îi alegea să fie doar buni executați și se ocupa cu atenție de etapa ultimă de finisare a sculpturii când devenea inventiv dorind să obțină efecte special care să confere mai multă originalitate lucrării.

Al treilea capitol *Diversificarea practicilor sculpturale în a doua parte a secolului XX* cuprinde nouă subcapitolele dedicate unor sculptori emblematici pentru sculptura contemporană: *Tony Cragg – hibridizarea materialelor; Anish Kapoor – instalații site-specific; Richard Serra – environment site-specific; Anthony Gormley – corpul uman ca spațiu arhitectural; Nam June Paik – artă tehnologică; Christo și Jeanne-Claude – lucrări monumentale de Land Art; Kan Yasuda – minimalism și poetică Zen; Jeff Koons – high culture și low culture în sculptură; Maurizio Cattelan – sculptură și performance*. Al treilea capitol este o radiografie a noii vizualități în sculptura contemporană. Sunt analizate opere realizate în materiale tradiționale și noi materiale, într-un proces sculptural divers ca abordări tehnice și tehnologice. Artiștii contemporani înțeleg facilitățile oferite de noile mașini și utilaje din fabricile de prelucrare a metalului în diferite etape din procesul de realizare al lucrării de sculptură cu precădere în sculptura monumentală. Atelierele se transformă în adevărate fabrici. Artiștii colaborează cu turnătorii, muncitori calificați, utilizează forje specializate și au acces la unelte ultramoderne și proiectare digital. Toate aceste noi unelte, tehnici și tehnologii au impact asupra timpului de realizare, a dimensiunilor lucrărilor, a materialelor folosite și calității, rezistenței lucrărilor de sculptură.

Tony Cragg îmbină, modelează și transfigurează, mixează și hibridizează materiale în dorința de a convert ce există în noi materiale și de a descoperi formule compoziționale sculpturale unice în care coroborează imaginația, știința, inovația creativă. El utilizează calculatorul în etapele de tăiere și decupare a materialului. În partea de proiectare, desen, îmbinare a volumelor și finisare se implică direct într-un proces creativ autentic.

Lucrările semnate de Anish Kapoor sunt realizate în granit, calcar, marmură, lemn și tencuială, adesea forme geometrice sau biomorfe cu suprafețe reflectorizante care distorsionează realitatea. Artistul folosește pigmenți, culori puternice roșu, albastru. Lucrările sale conțin o aura metafizică, ezoterică, crează un spațiu virtual în care publicul se simte imersat, devine parte a lucrării. Anish Kapoor utilizează în crearea prototipurilor geometrice-biomorfe tehnologia digital care îi permite intervenția direct în imagine, depășirea granițelor fizice cunoscute, crearea unor noi realități. Lucrează în exclusivitate cu cel mai întunecat material sintetic, Vantablack S-VIS, material aproape lipsit de dimensiuni. Formele sculpturale devin adevărate iluzii.

Richard Serra realizează lucrări monumentale din metal, un oțel special numit Cor-ten, pe care le execută în fabrici specializate în prelucrarea oțelului din Germania. Multe din creațiile

sale sunt *site-specific* și includ dimensiunea participativă, publicul circulând în interiorul lucrării, având posibilitatea să le descopere, să le atingă.

Pentru Anthony Gormley corpul reprezintă interfața cu lumea. Adesea a folosit, în realizarea lucrărilor sale, mulaje luate de pe propriul corp. Sculptorul meditează asupra omului și vecinătății cu ceilalți, a relației ființei umane cu spațiul în dimensiunile sale cosmice.

Lucrarile lui Nam June Paik se bazează pe relația dintre artă și tehnologie, artistul dorind să ofere publicului, prin lucrările sale, o experiență multisenzorială. El proiectează și realizează sculpturi, instalații și *environment*-uri în care prezența fizică a echipamentului tehnologic și virtualitatea imaginii coroborate determină existența operei artistice, influențează prezentarea și receptarea acesteia.

Analiza procesului artistic în cazul artiștilor Christo și Jeanne-Claude care realizează împreună proiecte monumentale de *Land Art* dezvăluie un parcurs complex de la idee la schițe și variante de proiect, obținerea de fonduri, execuția în echipă, acțiuni de promovare și diseminare.

În lucrările sculptorului Kan Yasuda se întâlnesc două concepte unul estetic, Minimalismul, și celălalt spiritual, Animism într-o poetică existențială, originală dominate de viu ca structură universal supremă.

Sculptorul Jeff Koons este adeptul unei alăturări a culturii elitist, high culture cu low culture și *kitsch*. Sculpturile sale sunt, adesea, amuzante, sexiste, fără semnificații profunde. Artistul consideră că arta trebuie să fie simplă, comună ca mesaj dar lucrările sale sunt monumentale, grele, și dificil de realizat. Artistul apelează la firme specializate.

Maurizio Cattelan preia din realitate teme, situații pe care le comentează cu ironie, sarcasm, în operele sale originale, imprevizibile, sculpto-instalații cu caracter parodic, spectacular.

Al patrulea capitol *Sculptori români – modernitate și experiment*, conține șase subcapitole intitulate: *Lemnul și piatra în opera sculptorului George Apostu; Paul Neagu – Artă în Spațiul Public / Public Art; Vlad Aurel – sculptură cu caracter sacru și social; Darie Dup – obiect și ready-made; Elena Scutaru – intermedialitate și materiale neconvenționale; Ștefan Crețu – sculptură cINETICĂ*. Capitolul prezintă și analizează sculptori din România. Alegerea artiștilor este subiectivă, fiind gândită în raport cu tema centrală a lucrării legată de material, unelte, tehnici de lucru și originalitatea demersului artistic în acest context de cercetare. Am dorit să evidențiez moduri diferite de raportare la material și practici sculpturale. De la materiale tradiționale, lemn, piatră la materiale și tehnici neconvenționale și cinetism artiștii prezențați dezvoltă formule sculpturale originale în care artistul orchestrează și realizează întregul proces creativ.

Capitolul cinci *Creația personală – sculptura un process creativ complex* înglobează mai multe subcapitole dedicate lucrărilor personale : *Simpozionul Internațional de Sculptură Tuwaiq, Riyadh 2020; Mosan Art Museum World Cultural Art Symposium, 2019; Simpozionul Internațional de Sculptură Drumuri Brâncușiene, Craiova, 2020; Simpozionul Internațional de Sculptură în Deșert Silk Road Dream, Minqin, 2020; Simpozionul Internațional de Sculptură Drumuri*

Brâncușiene, Craiova, 2021; Simpozionul Internațional de Sculptură Soria, 2021; Simpozionul Internațional de Sculptură în piatră vulcanică, Belpasso, 2021. Simpoziioanele de sculptură din țară și străinătate prezentate sunt evenimente la care am participat ca invitat, în urma unor selecții, și am realizat lucrări de sculptură în piatră *in situ*. Am explicat procesul creativ și toate etapele de lucru cu minuțiozitate.

În *Concluzii* am exprimat convingerile mele bazate pe cercetare și experiență personală cu privire la statutul de artist sculptor care mă obligă profesional să cunosc cât mai bine tehnica, uneltele, calitățile materialului, practicile specifice și posibile de cioplit piatra atât pe cele tradiționale cât și noile echipamente și tehnologii. Este esențială relația multiplă dintre idee-material-unelte-tehnică ce se crează și care suferă schimbări pe parcursul etapelor de finalizare a proiectului sculptural. Personal lucrez mult în piatră. Aleg cu grijă cum să lucrez materialul în funcție de idee, pe baza experiențelor anterioare, după ce realizez mai multe schițe, adesea și macheta. Acord importanță materialului, uneltelor și tehnicii de lucru deoarece ele sunt interfața între ce gândesc, proiectez și cioplesc. Procesul creativ, în cazul unei sculpturi în piatră, necesită o îmbinare a gândirii și vizualizării prospective cu elaborarea unei strategii de lucru, de planificare a etapelor, de utilizare a practicilor de lucru potrivite, o simbioză și corelare permanentă mental-gest. Mâna este o extensie inteligentă care în mod sinestezic, perfect coordonată în actul creației lucrează / cioplește materialul dur rezultatul fiind o operă vie în imuabilitatea ei. Studiile de caz, pe care se fundamentează cercetarea doctorală, prezintă opere de sculptură realizate de artiști contemporani consacrați. Am urmărit să evidențiez importanța pe care aceștia o acordă cunoașterii materialului, a tehnicilor, uneltelor, practicilor sculpturale, pentru a crea opere originale, în care adesea, artiștii, depășesc granițele materialului, generând o nouă vizualitate în sculptură. Lucrările personale prezentate sunt sculpturi de mari dimensiuni realizate în piatră *in situ*, în cadrul unor simpoziioane naționale și internaționale, și exprimă atât demersul meu artistic cât și întreaga complexitate a procesului creativ. În concluzie este esențial pentru un sculptor să dețină controlul asupra tuturor factorilor implicați în procesul complex al elaborării unei sculpturi. Realizarea unei sculpturi necesită un demers multiplu în care se îmbină cercetarea artistică cu experiența profesională și inovația creativă. Minte naște ideea dar mâinile trebuie să fie capabile să execute lucrarea originală și aceasta necesită cunoaștere acumulată în timp și etică profesională

Anexa I Tehnica punctatorului – Tehnica celor trei compase, Anexa II Fragmente. Chestionar sculptori, Bibliografia, Lista ilustrațiilor, Rezumatul, Curriculum Vitae și Cuvinte cheie încheie lucrarea.

Consider importantă perioada studiilor doctorale atât pentru cunoștințele teoretice căpătate cât și pentru conștientizarea întregului demers artistic personal.

Cuvinte cheie

Sculptură

Tehnici

Materiale

Artă publică

Multimedialism

Transdisciplinaritate

Digitalizare

Hibridizare